

ФАКТОРИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ: ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ

*Проведено дослідження специфіки оподаткування факторингових операцій.
Визначено та розкрито механізм оподаткування факторингових операцій у
відповідності до вимог Податкового Кодексу України*

Ключові слова: факторинг, факторингові операції, оподаткування

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання все частіше доводиться зустрічати нові для української економіки фінансові інструменти, використання яких дає можливість підприємствам якісніше управляти своєю діяльністю і максимізувати прибутки. Одним із таких інструментів є факторинг.

Розвиток факторингового ринку в Україні потребує удосконалення засобів інформаційного забезпечення цієї сфери діяльності. За цих умов дослідження теорії та практики обліку факторингових операцій набуває особливої актуальності. Зокрема, це стосується оподаткування зазначених операцій, що ґрунтується на положеннях чинних законодавчо-нормативних актів, які іноді суперечать одне одному.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивченні питань теорії й методології бухгалтерського обліку факторингових операцій зробили такі вітчизняні вчені: В.П. Бануляк [1], С.Л. Береза [2], О.Г. Веренич [3], І.М. Вигівська [4], Р.Є. Грачова [5], О.О. Зеленіна [9], О.М. Левченко [11], В. Марченко [12], Г.В. Мисака [13], Т.В. Омеляненко [14], О.В. Орлова [15], Н.С. Струк [19], К.С. Сурніна [20], І.В. Фарінович [21], О.В. Фартушняк [22], та зарубіжні дослідники: Є.Ю. Євсейкіна [6], Є.А. Єлуфімова [7], Т.О. Євлаш [8], Н.А. Ішкова [10] С.Е. Чинахова [24], Фредді Р. Салінджер [25] та ін.

Здійснені раніше дослідження мають певне наукове і практичне значення. В той же час, низка запитань, пов'язаних з оподаткуванням факторингових операцій, залишається досі невирішеною.

Мета дослідження – розкриття специфіки та механізму оподаткування факторингових операцій у відповідності до вимог Податкового Кодексу України.

Викладення основного матеріалу. Факторингові операції мають широкі перспективи розвитку в нашій країні. Вони дозволяють підприємствам ефективніше вирішувати проблеми ліквідності, регулювання грошових потоків.

Під факторингом розуміють продаж (відступлення) права грошової вимоги [1, 3, 7, 8, 10]. Відповідно до ст. 1077 Цивільного Кодексу України за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). [23, ст. 1077]. В Податковому Кодексі України наведене визначення відступлення права вимоги – операція з переуступки кредитором прав вимоги боргу третьої особи новому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу кредитору або без такої компенсації [16, ст. 14.1.255].

Суб'єктами факторингової операції виступають: клієнт (первинний кредитор) – постачальник товарів, робіт, послуг, який відступає фактору право грошової вимоги до третьої особи (боржника); фактор (новий кредитор) – фінансова установа, яка має право здійснювати факторингові операції; боржник – покупець товарів, робіт, послуг, який є дебітором для постачальника.

В Податковому Кодексі України [16] не передбачено окремого порядку податкового обліку факторингових операцій.

Факторинг у розумінні Податкового Кодексу не є операцією з надання фінансового кредиту, але має ознаки операцій з борговими вимогами та зобов'язаннями. Відповідно до складу доходів включаються доходи від здійснення операцій з торгівлі борговими зобов'язаннями та вимогами, до яких належать доходи від продажу прав вимоги.

Оподаткування операцій з борговими вимогами регламентовано у пункті 153.4 ст. 153 Податкового кодексу України, операцій за договорами з відступлення права вимоги – у пункті 153.5 ст. 153 ПКУ [16].

Наявність (відсутність) об'єкту оподаткування податком на прибуток при факторингових операціях наведено на рис. 1.

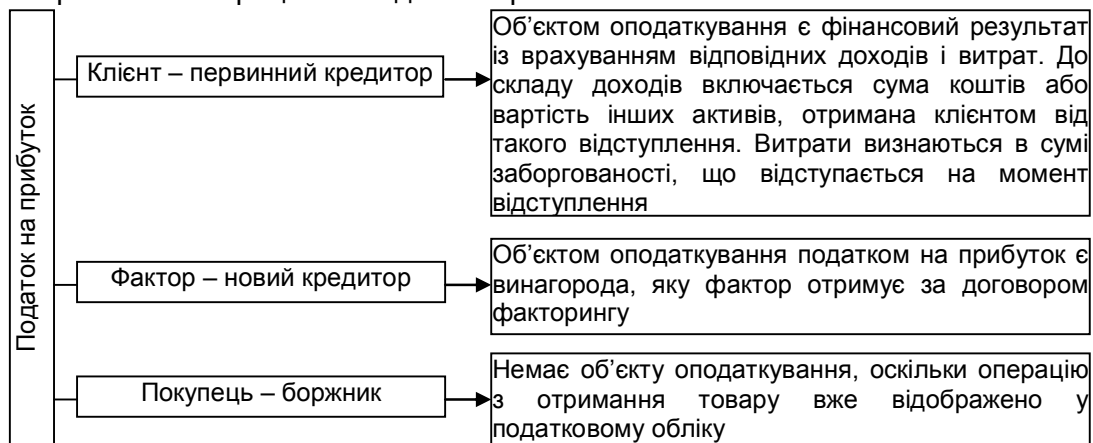

Рис. 1. Податок на прибуток при факторингових операціях

За нормами Податкового Кодексу, з метою оподаткування операцій, платник податку, веде облік фінансових результатів від проведення операцій з продажу (передачі) або придбання права вимоги зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги третьої особи, зобов'язань за фінансовими кредитами, а також за іншими цивільно-правовими договорами.

Розглянемо, детальніше яким чином відбувається процес оподаткування факторингових операцій у клієнта – першого кредитора. При першому відступленні зобов'язань витрати, понесені клієнтом – першим кредитором, визначаються в розмірі договірної (контрактної) вартості товарів, робіт, послуг, за якими виникла заборгованість.

До складу доходів включається сума коштів або вартість інших активів, отримана клієнтом – першим кредитором від такого відступлення, а також сума його заборгованості, яка погашається, за умов, що така заборгованість була включена до складу витрат згідно з вимогами ПКУ.

Тобто у клієнта (первинного кредитора) продаж товару боржнику включається до податкових доходів при їх нарахуванні. Передача ним фактору документів на підтвердження права вимоги боргу відповідно до п.153.5 включається також до складу доходів, а балансова вартість відступленого права грошової вимоги потрапляє до складу витрат.

Облік у фактора ведеться у розрізі кожного права вимоги. Доходи, отримані фактором (новим кредитором) від відступлення права вимоги або від виконання вимоги боржником, які перевищують витрати, понесені ним на придбання права вимоги (прибуток) включається до складу доходу. Збиток (перевищення витрат на придбання права вимоги над доходами від відступлення права вимоги або від виконання вимоги боржником) не включаються до складу витрат.

Якщо доходи, отримані фактором від наступного відступлення права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника) або від виконання вимоги боржником, перевищують витрати, понесені таким платником податку на придбання права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника), отриманий прибуток включається до складу доходу фактора.

Однак, якщо витрати, понесені фактором на придбання права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника), перевищують доходи, отримані таким платником податку від наступного відступлення права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника) або від виконання вимоги боржником, від'ємне значення не включається до складу витрат або у зменшення отриманих прибутків від здійснення інших операцій з продажу (передачі) або придбання права вимоги зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги третьої особи.

Тобто, у фактора об'єктом обкладення податком на прибуток є винагорода, яку він отримує за договором факторингу. Але у випадку, коли в операції факторингу виникають збитки (перевищення суми, сплаченої клієнту, над сумою, отриманою від боржника), то їх віднесення до складу витрат Податковим Кодексом не передбачене. Таким чином, те, що у клієнта є доходами (прибутком), то у фактора не може бути витратами.

Клієнт при здійсненні факторингової операції передає фактору (новому кредиторі) всі документи (договір, додатки до договору, накладні, акти виконаних робіт, специфікації тощо), які засвідчують право грошової вимоги, що передається.

Облік у боржника (покупця) здійснюється у звичайному порядку. В момент отримання товарів (робіт, послуг) покупець збільшує витрати [16, ст.138]. При отриманні повідомлення про заміну кредитора в зобов'язанні (оформленні факторингової операції) у податковому обліку дебітора по податку на прибуток ніяких змін не відбувається.

У Податковій декларації з податку на прибуток підприємства [17] доходи від зазначених операцій відображаються у додатку ІД "Інші доходи" до Декларації, зокрема, у рядку 03.4 цього додатку відображаються доходи від володіння борговими вимогами, у рядку 03.5 – доходи, отримані при першому відступленні права вимоги, у рядку 03.6 – прибуток, отриманий при наступному відступленні права вимоги. Витрати, понесені платником податку у зв'язку з придбанням боргових вимог, відображаються у рядку 06.4.18 "Витрати за операціями з борговими вимогами та зобов'язаннями" додатка ІВ "Інші витрати звичайної діяльності та інші операційні витрати" до Декларації. Витрати, понесені при першому відступленні права вимоги відповідно до п. 153.5 ст. 153 ПКУ зазначаються у рядку 06.4.20 додатка ІВ.

В ПКУ, аналогічно, немає чітких правил відображення ПДВ, що входить до складу відступаючого права вимоги, тому в даному питанні залишається керуватися загальними положеннями.

Наявність податку на додану вартість в учасників факторингової угоди наведено на рис. 2.

Рис. 2. Податок на додану вартість при факторингових операціях

В Податковому Кодексі України визначено, що не виступають об'єктом оподаткування ПДВ операції з торгівлі борговими зобов'язаннями за грошові кошти або цінні папери. Винятком, при цьому є операцій з інкасації боргових вимог та факторингу (факторингових) операцій, крім факторингових операцій, якщо об'єктом боргу є валютні цінності (пп. 196.1.5 п.196.1 ст. 196) [16].

В Декреті “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” [18] валюта України (українська гривня), в тому числі безготівкові кошти на рахунках на території України, входить в перелік валютних цінностей. Оскільки предметом договору факторингу є відступлення виключно грошової вимоги, ця операція підпадає під дану норму, та не обкладається ПДВ. Таким чином, у клієнта (первинного кредитора) на дату відвантаження товару або надання послуг (базової операції) виникають податкові зобов'язання з ПДВ на підставі (пп. 187.1 р.5 ПКУ). Коли згідно з договором факторингу клієнт відступає фактору право вимоги боргу, додаткового оподаткування ПДВ не виникає.

Таким чином, при здійсненні факторингової операції відбувається придбання фактором прав вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставлені товари або надані послуги. Об'єктом боргу, при цьому, є валютні цінності. Виходячи з викладеного, вважаємо, що є підстави для застосування норми Податкового Кодексу (пп. 196.1.5) відповідно до якої не є об'єктом оподаткування факторингові операції, якщо об'єктом боргу є валютні цінності.

Якщо ж об'єктом факторингових операції є об'єкти відмінні від зазначених вище, то факторингові операції є об'єктом оподаткування ПДВ.

Якщо клієнт відступає вимогу фактору зі знижкою з повної вартості такої вимоги, то хоча грошей він одержить і менше, ніж одержав би від боржника за проданий йому товар, проте сума податкового зобов'язання з ПДВ, нарахованого при продажі товару, не зменшується, оскільки перегляду ціни товару у відносинах з покупцем (боржником) не відбувається. Останній однаково буде оплачувати придбаний товар за повною договірною вартістю.

Варто зазначити, що за товарної заборгованості податкові зобов'язання у первісного кредитора не коригуються і розрахунок коригування до податкової накладної при відступі заборгованості іншій особі він виписувати не повинен.

Боржник, перерахував заборгованість за раніше отримані товари (роботи, послуги) новому кредитору, має право на податковий кредит за податковою накладною, виписаною первісним кредитором [16, ст. 198,1, ст.198.2]. Однак, разом з тим боржникові, який виконав зобов'язання з оплати товарів (робіт, послуг) перед новим кредитором, можуть відмовити в праві на бюджетне відшкодування ПДВ. Це пов'язано з тим, що згідно абз. “А” п.200.4 ст. 200 Податкового Кодексу України [16] бюджетному відшкодуванню підлягає частина від'ємного значення, яка дорівнює сумі ПДВ, фактично сплаченій отримувачем товарів (послуг) у попередніх податкових періодах постачальникам таких товарів (послуг).

На підставі вище зазначеного нами узагальнено методику оподаткування факторингової операції з відступлення права вимоги для фактора (рис. 3).

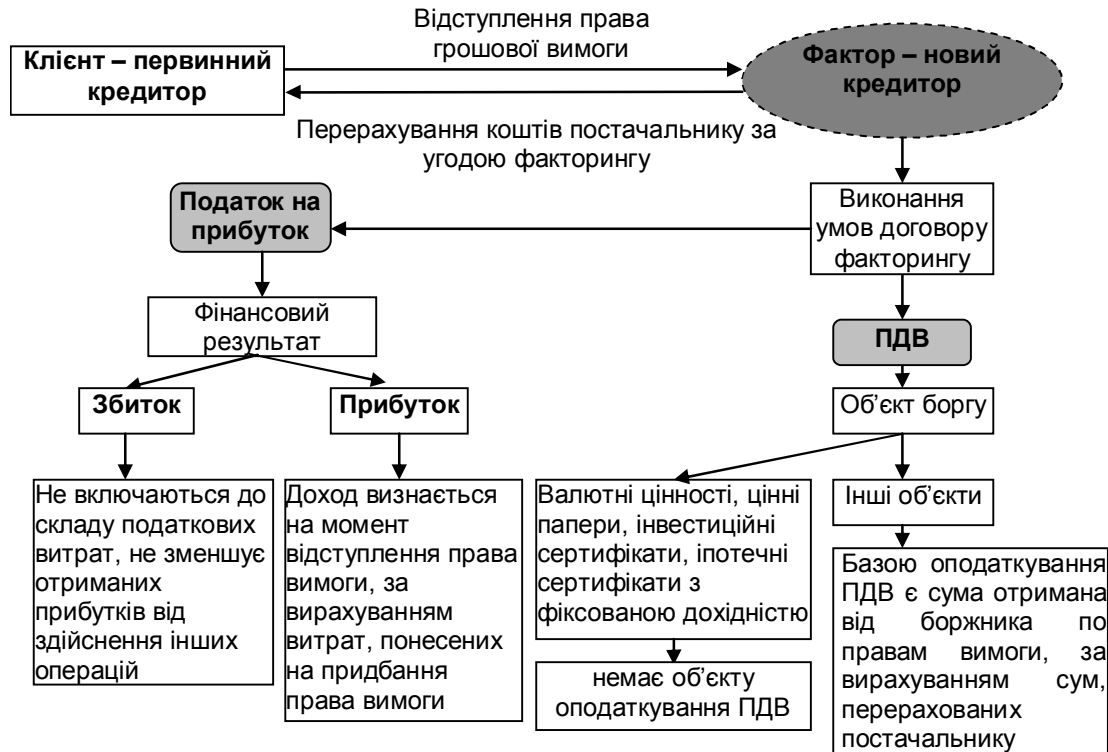

Рис. 3. Механізм оподаткування факторингових операцій у фактора

Процес оподаткування факторингової операції з відступлення права вимоги для клієнта (первинного кредитора) наведено на рис. 4.

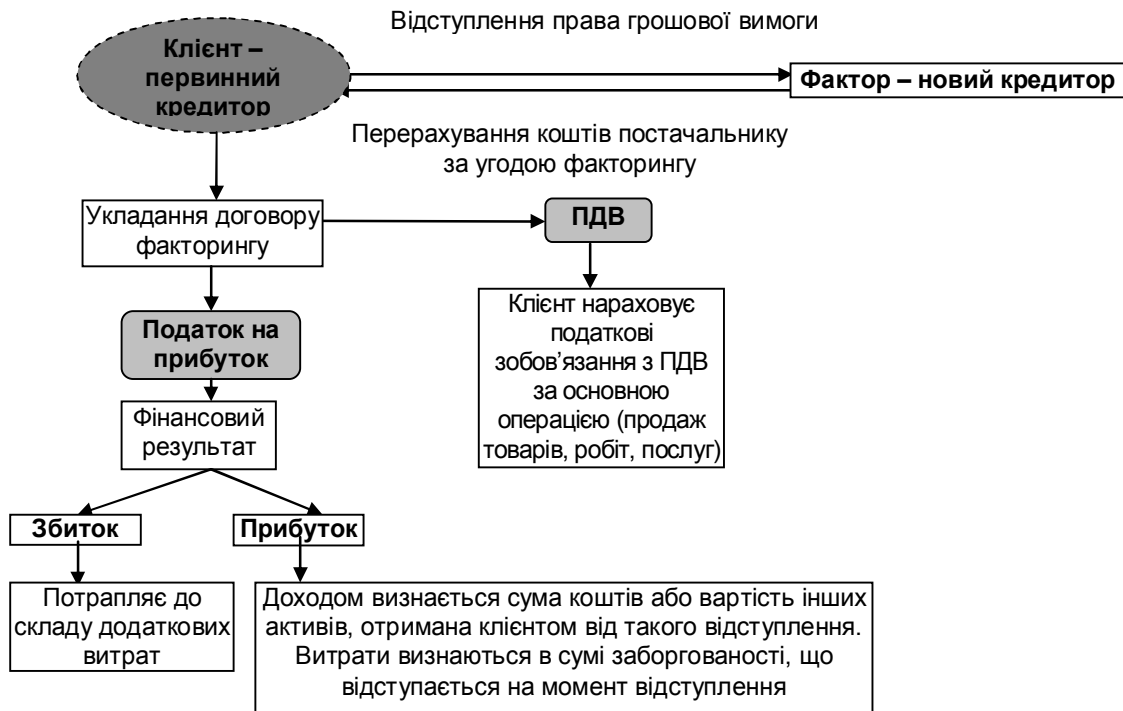

Рис. 4. Механізм оподаткування факторингових операцій у клієнта (первинного кредитора)

Ще одним важливим питанням є застосування факторингу платниками єдиного податку. Операція відступлення права вимоги не є заміною форми розрахунків. Таким чином, платники єдиного податку можуть застосовувати в своїй діяльності договір факторингу. У той же час при отриманні коштів від фактора ця операція може розглядатися як отримання виручки від реалізації товарів, оплата за які не надійшла (отже, не нарахований єдиний податок).

Тому будь-які факторингові операції, що не передбачають зарахування грошових коштів на поточний рахунок клієнта в розмірі повної номінальної вартості відступленої заборгованості (наприклад, при утриманні фактором винагороди з виплат, належних клієнту), призводить до зниження бази обкладання єдиним податком. Отже, вважаємо, що платник єдиного податку повинен відмовитись від укладання договорів на таких умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження нормативно-правового поля, наукової літератури та практики факторингу дало змогу розкрити специфіку та механізм оподаткування факторингових операцій у відповідності до вимог Податкового Кодексу України, що дозволило визначити базу обкладання податком на прибуток та податком на додану вартість при факторингу.

Базою обкладання податком на прибуток у клієнта є дохід, який складається із коштів або вартості інших активів, отриманих від відступлення права грошової вимоги зменшений на витрати в сумі заборгованості, що відступається на момент відступлення. У фактора об'єктом обкладення податком на прибуток є винагорода, яку він отримує за договором факторингу. Але у випадку, коли в операції факторингу виникають збитки, то до складу витрат вони не відносяться. Тобто, те, що у клієнта є доходами (прибутком), то у фактора не може бути витратами. При отриманні повідомлення про заміну кредитора в зобов'язанні (оформленні факторингової операції) у податковому обліку боржника (покупця) по податку на прибуток ніяких змін не відбувається.

Не обкладається ПДВ надання фактором коштів за договором факторингу, предметом якого є переуступка права грошової вимоги за поставлені товари до боржника та кошти, отримані фактором у вигляді відсотків за користування підприємством фінансуванням, наданим відповідно до договору факторингу. Об'єктом оподаткування є плата за здійснення факторингової операції (комісійна винагорода) та комісійна винагорода, яку підприємство сплачує фактору за супутні послуги (адміністрування дебіторської заборгованості тощо).

Передача права вимоги боргу не призводить до зміни податкових зобов'язань сторін за основним договором купівлі-продажу товарів, робіт або послуг, результатом виконання якого продавцем стало виникнення дебіторської заборгованості боржника.

Факторинг може бути ефективно структурований таким чином, щоб і постачальник, і фактор вигравали від його економічних переваг. При цьому потрібне ретельне планування факторингової угоди з точки зору оподаткування.

Список використаних літературних джерел:

1. Бануляк В.П. Податковий облік факторингових операцій [Електронний ресурс] / В.П. Бануляк, Н.Д. Глазко // VI Міжнародна науково – практична інтернет – конференція “Наукове пространство Європи” Економічні науки. – 2010. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62277.doc.htm.

2. *Береза С.Л.* Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика : дис. кандидата екон. наук: 08.06.04 [Текст] / Береза Світлана Леонідівна; [Місто захисту: Житомирський інженерно-технологічний інститут] – Житомир, 2002. – 308 с.
3. *Веренич О.Г.* Облікові аспекти факторингу / О.Г. Веренич, А.П. Шаповалова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку; Зб. наук. пр. – Львів: “Львівська Політехніка”. – 2007 р. – №577. – с. 50-54.
4. *Вигівська І.М.* Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автор. кандидата екон. наук: 08.00.09 [Текст] / Вигівська Ірина Миколаївна / Житомир, 2010. – 21 с.
5. Грачова Р.Е. Енциклопедія бухгалтерського обліку / Р.Е. Грачева. – К.: “Галицькі контракти”, 2004. – 832 с.
6. *Евсейкіна Е.Ю.* Бухгалтерский учет факторинговых операций в организациях: диссертация кандидата экономических наук: 08.00.12 / Евсейкіна Елена Юрьевна; [Место защиты: Сибирский университет потребительской кооперации]. – Новосибирск, 2008. – 175 с.
7. *Елуфимова Е.А.* Формирование и развитие факторинговых услуг в современной экономике: дис. кандидата эк. наук: 08.00.10 [Текст] / Елуфимова Екатерина Андреевна. – М. – 2009. – 146 с.
8. *Євлаш Т.О.* Удосконалення обліку рефінансування дебіторської заборгованості шляхом проведення факторингових операцій [Текст] / Т.О. Євлаш // Вісник ДонНУЕТ. – 2011. – № 4 (52). – С. 319-324.
9. *Зеленіна О.О.* Бухгалтерський облік факторингу як елемента позикового капіталу підприємства / О.О Зеленіна // Вісник ЖДТУ: зб. наук. пр. Сер. “Економічні науки”. – Житомир: – 2010. – № 4 (54). – С. 78-81.
10. *Ишкова Н.А.* Бухгалтерский учет и анализ вексельных и факторинговых операций: дис. кандидата экономических наук: 08.00.12 / Ишкова Наталья Алексеевна; [Место защиты: Моск. гос. ун-т коммерции] – Москва, 2001. – 238 с.
11. *Левченко О.М.* Факторинг: методика облікового процесу / О.М. Левченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 219-233.
12. *Марченко В.* Факторинг: особливості обліку / В. Марченко // Дебет-Кредит – № 25 – 19 червня 2006 р. – С. 25-27.
13. *Мисака Г.В.* Особливості оподаткування та обліку факторингових операцій / Г.В. Мисака // Облік і фінанси АПК. – 2005. – №11. – С. 109-115.
14. *Омеляненко Т.В.* Особливості обліку операцій факторингу з правом регресу / Т. В. Омеляненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3. – С. 19-23.
15. *Орлова О.В.* Систематизація наукових досліджень з проблематики факторингових операцій / О. В. Орлова // Вісник ЖДТУ: зб. наук. пр. Сер. “Економічні науки”. – Житомир:.. – 2012. – № 1 (59). – С. 131-135.
16. Податковий Кодекс України: Кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2011 № 2755-VI. [Електронний ресурс]: / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
17. Про затвердження форми Податкової декларації з податку на прибуток підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 28.09.2011 №1213 [Електронний ресурс]: / Міністерство фінансів України – Режим доступу: <http://www.kyivsta.gov.ua/zakon/pributok2.htm>.

18. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету міністрів України від 19.02.1993 №15-93 [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=15-93>

19. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні / Н.С. Струк // Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”: зб. наук. праць. – 2009. – № 647. – С. 221-228.

20. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: дис. канд. ек. наук. – 08.06.04 / К.С. Сурніна. – Житомир, 2002. – 242 с.

21. Фарінович І.В. Факторинг як механізм пришвидшення обіговості обігових коштів підприємств / І.В. Фарінович // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 248-252.

22. Фартушняк О.В. Учетные аспекты отражения факторинга в учете факторинговой компании [Текст] / О.В. Фартушняк // Бизнес Информ. – Харків.- 2009. – № 4(3). – С. 119-122.

23. Цивільний кодекс України: Кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435- IV. [Електронний ресурс]: / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

24. Чинахова С.Е. Учет и внутренний контроль дебиторской задолженности при осуществлении факторинговых операций [Электронный ресурс]: диссертация кандидата экономических наук: 08.00.12 / Чинахова Светлана Едвартовна; [Место защиты: Сарат. гос. ун-т]. – Москва: РГБ, 2007 – Режим доступа: http://diss.rsl.ru/diss/07/0759/0707590_32.pdf

25. Salinberg F.R. A Guide to factoring. Practice and Law. Tolley Publishing Company Ltd. Croydon. 1984.

МАКАРОВИЧ В.К. – здобувач кафедри бухгалтерського обліку Житомирський державний технологічний університет

Стаття надійшла до редакції 21.05.2012 р.